

Сухина І.Г.

УДК 124.5+130.2+141.319.8

**МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА, ЇЇ ЦІННІСНИЙ ЗМІСТ І МІСЦЕ В СИСТЕМІ КУЛЬТУРИ**

**Актуальність.** Культура як антропогенний світ людського буття, у якому не тільки здійснюється життя й діяльність людини, але й відбувається її формування, є визначальною характеристикою людини й людського як такого. І тому тема культури як справжньої дійсності людини і її буття у світі ніколи не втрапить своєї актуальності. За словами українського філософа Ф.Лазарева: «розгадка сутності людини лежить у сфері культурної реальності» [4, 36]. Осмислення культури є основою для філософського осмислення людини.

Саме ж поняття «культура» містить у собі два аспекти, які відповідають двом модальностям культурогенної діяльності людини: духовну і матеріальну або матеріально-технологічну культуру. І філософський аналіз кожної з цих формацій культури відповідним чином розкриває специфіку життєдіяльності людини, її відношення до світу, властиві йому ціннісні установки та орієнтири тощо.

**Предмет статті:** філософський аналіз феномену матеріально-технологічної культури в контексті системи культури.

**Формування філософії культури як напрямку сучасної філософії,** у якій здійснюється рефлексія щодо культури як цілісності на шляхах раціонально-теоретичного мислення, пов'язане з роботами таких західноєвропейських філософів, як: Ф.Ніцше, Г.Ріккерт, В.Віндельбанд, В.Дільтей, Г.Зіммель, О.Шпенглер, Е.Кассирер, К.Ясперс, А.Швейцер, Х.Ортега-І-Гассет та ін. Серед сучасних українських філософів, які займаються проблемами філософії культури, слід відзначити: С.Кримського, М.Поповича, В.Малахова, В.Горянського, А.Макарова, Ю.Павленко, Ф.Лазарева, Д.Берестовську. Серед сучасних російських філософів культури треба виділити: М.Кагана, А.Карміна, Е.Маркаряна, В.Межуєва, Ю.Лотмана, П.Гуревича. Разом з тим актуальність філософського осмислення культури обумовлює необхідність подальшої розробки філософії культури, особливо у філософсько-антропологічному ракурсі, оскільки культура являє собою власне антропологічний феномен.

**Мета статті:** філософський аналіз (з позиції аксіології як філософської теорії цінностей) матеріально-технологічної культури, специфіки її ціннісного змісту і місця в системі культури.

**Виклад матеріалу.** Охоплюючи всі сторони свідомо-мотивованої, тобто над-інстинктивної діяльності людини, культура являє собою надзвичайно складне утворення. Разом з тим, у загальному морфологічному плані, культуру як цілісну систему традиційно прийнято ділити на дві її форми або модальності: духовну та матеріальну, які виступають основними способами культурного освоєння дійсності людиною (традиція, яка йде ще від археологів і підтримана філософами).

Виділення духовної та матеріальної формацій «системи культури» (В.Дільтей) пов'язане з акцентуацією відповідних їм основних видів культурогенної діяльності людини. При цьому враховуючи, що властиво людська діяльність має свідомий, осмислений характер, варто визнати, що саме духовна або ментальна (від англ. mental – духовний, психічний, розумовий) активність є серцевиною культуротворчості; людська діяльність, що продукує культуру, є, насамперед, активністю свідомості, яка ініціює всі її витвори як явища – артефакти (від лат. artefactum – штучно створений) культури. Схематизуючи питання, можна сказати, що духовна культура – це смисли або цінності (як акцентовані по-людськи значимі смисли і значення), що мотивують і визначають людську діяльність, і ідеї, в яких відображається їх зміст, а матеріальна культура – це їх об'єктивація в матеріальній предметності людського буття. Згідно з цим матеріальна культура є об'єктиваний у матеріально-речовій предметності світ людської суб'єктивності, а точніше – світ творчих інтенцій людської свідомості як головного антропогенного фактору, що конституює культуру (як світ цінностей).

Тим самим, у широкому значенні матеріальна культура являється матеріально-предметною стороною культурогенної діяльності людини, що засвідчує світ об'єктиваних явищ або артефактів культури. Матеріальна культура – це культура в її упредметненій формі, те, що людина може безпосередньо використовувати для своєї життєдіяльності. Так, ще давньогрецький філософ Демокріт, назвавши світ предметних результатів обумовленої розумом людської діяльності «другою натурою», вказав на розуміння матеріальної культури як такої ж об'єктивної реальності для людини, якою є природа.

У вузькому, спеціальному значенні матеріальна культура являє собою організовану систему матеріального виробництва, спрямовану на забезпечення й оптимізацію матеріальних умов людського життя й діяльності. Вона містить у собі: засоби матеріального виробництва (енергетичні й сировинні ресурси, геологічні, гідрологічні або атмосферні складові технологій матеріального виробництва); технічні засоби або знаряддя праці (від найпростіших форм – до сучасних машинних комплексів); засоби споживання й продукти матеріального виробництва; способи практичної діяльності по створенню засобів виробництва й споживання, техніко-технологічний рівень суспільного виробництва в цілому, а також уміння людей у користуванні технікою, наукову організацію праці й т.п. Ці елементи і явища матеріальної культури характеризують собою техніко-технологічний і економічний рівні розвитку суспільства.

Як відзначає М.Каган, «предметами матеріальної культури стають речі, які, незалежно від розмірів вкладеної в їхнє створення духовної енергії людини, призначені для матеріального функціонування як знаряддя праці, машини, побутове начиння, зброя, медичні інструменти і т.п.» [1, 181]. Отже, при тому, що до матеріальної культури можна віднести: культуру побуту, культуру «матеріального топосу» (житла, будинки, поселення, міста), «культуру тіла» і фізичну культуру (яка особливо високо цінувалася в античній

культури з її принципом: «у здоровому тілі – здоровий дух»), *матеріальна культура – це, насамперед, культура матеріального виробництва як створення необхідних засобів збереження, підтримки й оптимізації життя людей і задоволення відповідних людських потреб, тобто культура творення матеріальних благ.*

Разом з тим, матеріальна культура, з якою пов'язані всі види матеріальних благ – продукти харчування, одяг, будинки, засоби транспорту й комунікації тощо, не тотожна матеріальному виробництву. Вона розкриває матеріальне виробництво з позиції оптимізації умов фізичного існування людини, а також реалізації потенціалу її здібностей і вмій у процесі матеріального виробництва. Для її характеристики в цьому сенсі можна використовувати давньогрецький термін «*techne*», що означає технічну майстерність або мистецтво діяльності.

Матеріальне виробництво як історичний продукт культури (творчо-перетворювальної, культурогенної діяльності людини), варто розглядати в культурологічних термінах, тобто говорити про культуру матеріального виробництва, про рівень його досконалості, про ступінь його раціональності й технічного оснащення, про естетичність, екологічність тих форм і способів, в яких воно здійснюється, про моральність і справедливість відносин розподілу, які формуються в ньому, тощо.

Слід зазначити, що матеріальне виробництво, яке включає організовану трудову діяльність, знаряддя, предмети й засоби праці, систему виробничих відносин, має в цілому творчий (творчо-перетворюючий) характер, що сприяє історичному розвитку людини і суспільства. В антропологічному плані матеріальна культура здійснює історичний розвиток певних людських якостей (здібностей і вмій людини) у відповідному напрямку, – у напрямку ефективності матеріального виробництва.

На думку російського культуролога С.Мамонтова «у реальному житті духовна й матеріальна культури практично нероздільні. Немає предмету чисто матеріальної культури, яким би примітивним він не здавався, який не мав би «духовного» елементу, як не може бути продукту духовної культури, що був би не здатний матеріалізуватися. Однак можна уявити, що, скажімо, в умовах відсутності писемності здатна існувати нематеріалізована духовна культура у вигляді фольклору, який передається від покоління до покоління» [5, 114]. Тим самим беручи до уваги єдність матеріальної і духовної форм у системі культури, і в той же час, з огляду на їхню специфіку, до розрізнення цих двох корелятивних форм культури можливий наступний підхід: матеріальна культура пов'язана з перетворенням природи в речовинні продукти виробництва, тобто в те, що має матеріальну субстанцію, сформовану продуктивною діяльністю людини. Матеріальна культура обумовлена властивостями природних явищ, тими різновидами форм речовини й енергії, які використовуються як матеріали або сировина при створенні матеріальних предметів, продуктів і засобів людської діяльності. Відповідно, сферою матеріальної культури стає вся «олюднена» частина об'єктивної дійсності, вся «друга природа» у її предметному стані.

Матеріальна культура містить найрізноманітніші за формами і типами артефакти, де природний об'єкт і його матеріал трансформовані так, що об'єкт перетворений у «реч», тобто в матеріальний предмет, властивості й характеристики якого задані і спродуковані людиною так, щоб вони максимально відповідали її потребам та інтересам. На відміну від матеріальних артефактів культури, духовні її явища зв'язані, насамперед, не з перетворенням навколишнього середовища в речовинні продукти, а з формуванням світу людської суб'єктивності, його духовної змістовності.

Відмінність духовної культури від матеріальної в тому, що її адресат – особистість, вона має персоніфікований (від лат. *persona* – особистість) характер, передбачає персоніфікацію людини і її буття на основі актуалізації духовності; адресат матеріальної культури – це просто індивідуум як природна даність людського буття. Причому, так би мовити, «чисті прояви» духовної культури, її ідеальні продукти – цінності, ідеали, норми, світоглядні уявлення, ідеї не мають матеріально-речовинного (субстанціонального) статусу, вони являють собою ментальні продукти інтенціональної (предметної) смислопокладаючої активності людської свідомості як такої.

При тому, що духовна культура проникає в усі сфери людського буття, визначаючи його смисложиттєвий зміст, задаючи йому ціннісно-світоглядні орієнтири (які сприяють його персоніфікації), матеріальна культура має власний специфічний ціннісний зміст. Беручи до уваги специфіку матеріальної культури як організованої системи матеріального виробництва, спрямованої на задоволення матеріальних потреб людини, слід зазначити, що їй властивий утилітарний (від лат. *utilitas* – користь) ціннісний зміст, тоді як духовна культура відрізняється над-утилітарним характером свого ціннісного змісту. І якщо розуміти *культуру як світ цінностей, об'єктивованих діяльністю людини, що творчо перетворює дійсність*, це – аксіологічне (від греч. *axia* – цінність) розрізнення духовної і матеріальної формацій культури є головним.

Утилітарна ціннісна специфіка матеріальної культури цілком відповідає її техніко-технологічній природі. Поняття «технологія» (від грец. *techne* – уміня, майстерність) у традиційному сенсі *означає організацію виробничої діяльності людини, спосіб її здійснення*. Відповідно, *техніка – це штучно створювані людиною засоби й способи її діяльності, які призначені для ефективного досягнення якихось конкретних цілей*. Техніка – це завжди артефакт культури, тобто щось вигадане, штучно створене людиною, наприклад, кам'яна сокира, на відміну від необробленого каменю; також і технологія являється, насамперед, культурним явищем, що створюється в результаті опрідмечування ідеальних задумів, моделей і проектів, вироблених людською свідомістю. Враховуючи, що поняття «техніка» і «технологія» часто ототожнюються, треба відзначити, що техніка – це, по суті, матеріально-речовинні засоби, інструменти діяльності людини, а під технологією треба розуміти специфічну сферу створення й застосування людиною

цих технічних засобів. У своїй сукупності техніка і технологія утворюють технологічну культуру, яку варто розглядати як синонім матеріальної культури.

Технологічна культура, як сукупність властивих суспільству техніко-технологічних досягнень, є системним утворенням, пов'язаним із загальним рівнем розвитку і станом властивої суспільству культури в цілому. Вона знаходить своє безпосереднє втілення у відповідних людських «уміннях», досвіді й знаннях. Французький культуролог М.Мосс говорить про властиві різним культурам «техніки тіла», які проявляються в характерних рисах руху, розвитку тілесних навичок і т.п. На його думку «тіло людини – об'єкт культурного впливу, як і об'єкти навколишнього середовища» [6, 95]. М.Каган, характеризуючи людське тіло як форму матеріальної предметності культури, відзначає: «... тіло, що історично формувалося культурою, забезпечувало необхідний рівень продуктивності праці, виявляючись тим самим не тільки витвором культури, але й умовою її розвитку. Ця двобічність відносин прямо пропорційна питомій вазі фізичної праці в суспільному виробництві, тому особливо значною роль праці в тілесному житті людини була на первісному етапі історії... Людське тіло було безпосереднім місцем зустрічі природи й культури, їхнім взаємним ототожненням» [1, 196]. Людське тіло вписане в систему культури. Для людського індивідуума його тіло є та межа, що відокремлює його самого від світу зовнішніх об'єктів.

Звичайно, найчастіше про техніку і технологію (конверсна технологія, технологія точного машинобудування, безвідходні технології тощо) говорять стосовно продуктивної діяльності людини саме в аспекті матеріального виробництва. Багато хто з сучасних дослідників кладе феномен технології в основу типології суспільств, розглядаючи розвиток технології як головний фактор, що ініціює соціокультурні зміни (наприклад, теорії «індустріального», «постіндустріального» і «інформаційного» суспільств).

Говорячи про специфіку технологічної культури у її співставленні з духовною культурою, А.Кармін відзначає такі її характерні особливості:

1. «Технологічна культура концентрується на тому, що і як треба зробити, а те, заради чого це робити – питання, що виходить за її межі. Технологічні цінності – це ефективність, точність, економічність, міцність, коефіцієнт корисної дії тощо. Вони цінні тим, що корисні. Ці цінності не є самоцінностями. Вони можуть бути лише інструментальними цінностями, які виступають як засоби досягнення якихось фундаментальних цінностей, заданих духовною культурою. Наприклад, цінність побутової техніки не в її потужності або економічності самих по собі, а в тому, що вона полегшує домашню працю, вивільняючи час для інших справ, які мають більшу значимість у духовному або соціальному плані» [2, 244].

2. «Технологічна культура носить, в основному, утилітарний характер. В цьому відношенні вона виступає як щось протилежне духовній, в принципі неутілітарній, культурі» [2, 244]. При цьому А.Кармін відзначає: «коли суспільство підвищує рівень технологічної культури, не піклуючись про культуру духовну, це загрожує забуттям духовних цінностей. У результаті виникає тенденція до утворення суспільства споживачів, де люди прагнуть лише до матеріального благополуччя. Платою за збідніння духовного життя в такому суспільстві є падіння моральності й зниження інтелектуального рівня населення, зростання злочинності й наркоманії. У цьому винна не технологічна культура сама по собі, а допущений суспільством «перекіс» у його культурному житті» [2, 244-245].

3. «Технологічна культура по відношенню до духовної культури виконує підлеглу, службову роль» [2, 245]; за словами А.Карміна «XX століття ясно показало, до чого може привести верховенство технологічної культури в культурному просторі. Атомна війна, екологічна катастрофа, руйнування генофонду людини – такі можуть бути страшні наслідки розвитку науки й техніки, якщо він не буде керуватися гуманістичними принципами, прагненням до реалізації духовних і соціальних ідеалів. Ніякі досягнення техніки не можуть служити кінцевими цілями, до здійснення яких має прагнути людство. Прогрес технологічної культури повинен оцінюватися і контролюватися з ціннісних позицій, вироблюваних «поза нею». Для чого і заради чого використовувати досягнення технологічної культури – це визначається не в ній самій, а в сфері духовної культури» [2, 245].

4. «Виконуючи інструментальну роль стосовно інших областей культури, технологічна культура виявляється всезагальною і невідмінною умовою всякої культурної діяльності. Будь-який діяч культури, у якій би сфері він не працював, повинен володіти технологією своєї справи. Цієї технології навчаються, її вдосконалюють, винаходять нові засоби й способи діяльності. Проникаюча в усі області культурного простору технологічна культура повинна залишатися лише постачальницею засобів і способів саме їх завдань» [2, 245].

5. «В ході історії технологічна культура еволюціонує від містики до раціональності. Сучасна технологічна культура наскрізь раціональна й вносить раціональність в усі галузі культури» [2, 246].

Резюмуючи викладені особливості технологічної культури, треба ще раз відзначити, що розвиток технологічної культури має і може бути поставлений на службу духовній культурі; інакше кажучи, від волевиявлення людей, від культури суспільства і її цінностей залежить, будуть чи ні техніка і технологія використовуватися «на благо» людей, їхнього життя.

Разом з тим техніка й технологія є невід'ємною і вкрай важливою складовою всякої культурогенної діяльності, що припускає, по можливості, максимально ефективну й адекватну об'єктивізацію в артефактах або благах культури тих цінностей, які виступають її мотиваційними підставами, її цілями, її ідеальними моделями, що й пов'язане з «techne» – технічною майстерністю виконання того або іншого культурного проекту. Техніка й технологія є сполучною ланкою між мотивуючими культурогенну діяльність людини цінностями (як її ідеальними проектами) і їх матеріально-предметним втіленням.

І якщо говорити про взаємозв'язок між духовною та матеріальною формами культури (між цінностями і їх матеріально-предметним втіленням), то він забезпечується через техніку, що, у широкому значенні, засвідчує собою культурні явища двоякого роду: предметну техніку (матеріальні засоби людської діяльності: різноманітні знаряддя, механізми, машини, апарати тощо, які, будучи доповненням до тіла людини, її «органо-проекцією», збільшують людські сили й можливості) і виконавську техніку, яка переходить, власне, в технологію (як сукупність способів, прийомів, вивірених алгоритмів дій, практичну майстерність, мистецтво їх виконання – *techne*, що затвердилося у свідомості, пам'яті й психіці людини, «усередині» її тіла і що відтворюється, екстраполюється нею «назовні» в якості її вмінь).

Техніка й технологія як «засоби виробництва» соціокультурної предметності людського буття є ядром матеріальної культури, концентрованим вираженням її специфіки. Техніко-технологічний аспект людської діяльності (пов'язаний з утилітарним «ціннісним об'ємом» свідомості) орієнтований на створення світу речей-артефактів «другої природи», на предметне формування соціокультурного простору людського буття у світі. З огляду на широкий зміст поняття «матеріальна культура», те, що воно вказує на «культурну предметність» як підсумковий результат культурогенної діяльності людини, а також те, що культурогенне «опредмечування» ментального потенціалу людської суб'єктивності передбачає необхідні для цього техніко-технічні вміння, варто говорити саме про матеріально-технологічну культуру. Цей концепт дозволяє осмислювати культуру як з позиції її матеріально-предметного стану, так і з позиції техніко-технологічного аспекту процесу людської діяльності.

Утилітарну ціннісну специфіку матеріально-технологічної культури можна репрезентувати за допомогою принципу «технологічної продуктивності», що характеризує людську діяльність з позиції матеріально-предметної ефективності, взятої в її утилітарному аспекті. Наприклад, матеріальне виробництво розглядається в плані величини ККД, рентабельності, собівартості тощо, тобто з позиції показників самого виробничого процесу, його продуктивності, а не з позиції персоніфікації самої людини і її буття. Можна сказати, що утилітарні цінності матеріально-технологічної культури мають «горизонтальний» («долішний») характер, оскільки, на відміну від властивих духовній культурі над-утилітарних («горніх») цінностей, що мають смисложиттєвий зміст і значимість (священне, істина, добро, краса, любов, мудрість, справедливість, воля, честь тощо), вони все-таки не сприяють духовному піднесенню, удосконаленню особистості.

Відмінність духовної культури від матеріальної полягає в тому, що для першої пріоритетне значення має вільне творче самовираження особистості, а для другої – створення матеріально-предметного «світу речей» як матеріальних благ культури. І якщо матеріально-технологічна культура орієнтована, так би мовити, «назовні» – на перетворення навколишньої дійсності в артефакти як матеріально-речові блага культури, призначені для їх безпосереднього використання, то духовна культура орієнтована «усередину» – на розвиток і вдосконалення світу людської суб'єктивності, ментального світу людської свідомості, на персоніфікацію людини і її буття.

Співвідношення духовної і матеріально-технологічної культури, враховуючи їх ціннісну специфіку, можна представити у вигляді такої таблиці:

Духовна культура	Матеріально-технологічна культура
Вищі або над-утилітарні «цінності-цілі»	Утилітарні або інструментальні «цінності-засоби»
Знаходження смислів існування	Адаптація смислів існування
Елітарність стилю життя	Егалітарність стилю життя
Суб'єктивована діяльність	Об'єктивована діяльність
Самовираження	Предметний результат
Свобода дії	Необхідність дії
Перспектива	Наявні умови і можливості
Соціальна органіка	Соціальна організація

Утилітарні цінності, що визначають зміст матеріально-технологічної культури, головною функцією якої є створення необхідних матеріальних умов для людського буття (його «матеріальне забезпечення»), життєво необхідні для людини в силу очевидних причин, але разом з тим вони не повинні мати самодостатнього значення смисложиттєвої основи, граничного світоглядного об'єму. По суті, це всього лише цінності-засоби для розвитку людської особистості, потенціалу сутнісних сил людської природи.

Матеріально-технологічну культуру в цілому, як і матеріальне виробництво зокрема, необхідно розглядати й оцінювати з позиції створюваних ними необхідних умов для вдосконалення життя й діяльності людини, її особистості, творчого потенціалу її сил і здібностей, тобто з позиції росту, розширення й поглиблення можливостей для самореалізації людини як персоніфікованого суб'єкту культури.

Треба відзначити, що для культури, на відміну від суспільства, функціональний підхід до людини недостатній. Культурне розуміння припускає не функціональне, а скоріше сутнісне або персоніфікуюче трактування людини як особистості, згідно з яким особистість – не просто сукупність соціальних функцій і ролей, а інтегральне вираження сутнісних сил людської природи з позиції об'єктивації їх творчого потенціалу. Тому Ф.Лазарев, характеризуючи світ культури як «універсальну за своїми граничними підставами сферу людського буття» [4, 3], відзначає, що «сама культура, а не соціум є справжня обитель Homo Sapiens, споконвічний простір виробництва людського в людині» [4, 3].

Проте, культуротворчий потенціал людської діяльності, невичерпний завдяки особливостям свідомості і природи людини в цілому, так чи інакше опосередкований її техніко-технологічними можливостями, які у

свою чергу залежать від досягнутого людиною рівня інтелектуального розвитку, постійно справляючи на нього свій стимулюючий вплив.

В історії далеко не завжди існує належна відповідність між культурними проектами, що ініціюються людиною, і матеріально-технологічними можливостями її діяльності, це скоріше ідеал культурно-історичного розвитку людства, але коли стає можливим максимальне наближення до цього ідеалу, розвиток культури відбувається в найбільш збалансованих і оптимальних формах (наприклад, період «високої класики» давньогрецької культури, культура середньовічної Європи XII-XIV сторіч, культура епохи Відродження, культура епохи Просвітництва). Якщо прагнення до подібної гармонізації відсутнє – культура стає незбалансованою, нестійкою, схильною або до інерційності і консерватизму, або до утопічності і революціонізму.

Культурно-історичний розвиток людини сполучений з розвитком матеріально-технологічного аспекту її культурогенної діяльності, і, навпаки, техніко-технологічний прогрес людської діяльності залежить від інтелектуального й духовного розвитку особистості й суспільства в цілому. При цьому гармонізація духовної й матеріально-технологічної форм культури, що оптимізує її історичний розвиток, забезпечується на основі пріоритетності над-утилітарних цінностей в системі культури.

Тільки так відбувається нагромадження духовного багатства культури, її гуманістичного змісту, що персоніфікує людське буття. Сам же по собі рівень матеріального виробництва й матеріального життя суспільства ще не є показником рівня його культурного розвитку. Так, культура США при всіх її матеріально-технологічних досягненнях аж ніяк не багатша за своїм змістом за українську, російську, німецьку, англійську, французьку або ж італійську (у якій відчувається велич античного Риму й епохи Відродження). Справжня культура, її цінності, традиції, духовний потенціал, її спадщина нарешті, не формуються відразу, це відбувається в процесі тривалого історичного розвитку.

Матеріально-технологічна культура, при всіх її цивілізаційних можливостях (якщо розуміти цивілізацію як сукупність соціально адаптованих матеріально-технологічних досягнень, а також як синонім техніко-технологічного прогресу, пов'язаного з модернізацією соціуму і громадського життя), не є самодостатнім утворенням. Вона не здатна забезпечити «культурну повноцінність» людського буття, яка завжди визначається смисложиттєвим змістом, адекватним ментальному світу людської суб'єктивності, що має екзистенціальний вимір і знаходить своє втілення в конструктивній діяльності (здійснюваній як на повсякденному, так і спеціалізованому її рівнях). І цей смисложиттєвий зміст, який є підставою культурної повноцінності персоніфікованого людського буття, визначається властивими духовній культурі вищими «цінностями-цільми», які можна номінувати «цінностями духу», розуміючи духовність як таку світоглядну орієнтацію, у якій переважають над-утилітарні цінності, що розвивають ментальний світ людської суб'єктивності, особистісне начало людини.

Саме в сфері духовності, яка має безумовний смисложиттєвий зміст і значення, акумулюються смислові зв'язки людини зі світом, забезпечується цілісність її природи, відбувається формування і розвиток її особистісного начала, персоніфікація її буття, споконвічне розгортання творчого потенціалу її сутнісних сил. Особливість духовності полягає в тому, що вона сприяє розвитку й удосконаленню самої людини як персоніфікованого суб'єкта своєї власної життєдіяльності. І тому духовність є головним домініоном культури, її серцевиною, що свідчить про антропологічну сутність культури.

У цілому, зважаючи на те, що саме культура, як узгоджена з цінностями свідомо-творча діяльність людини, окреслює в різноманітній її природі коло того, що є «людським у людині», можна стверджувати, що до головних потреб людини як культурної істоти відноситься знаходження духопід'ємного, персоніфікуючого сенсу життя і його творча реалізація на цій ціннісній основі. Відповідно, *культуру треба розуміти як ціннісно-світоглядне і, обумовлене ним, свідомо-творче виявлення й реалізацію потенціалу сутнісних сил природи людини, спрямованих на універсальне освоєння нею дійсності і утворюючих можливості розвитку й удосконалення самої людини, її особистісного начала.*

Таке аксіологічне розуміння культури особливо важливе, оскільки в сучасну історичну епоху науково-технічного прогресу і глобалізації культурогенного впливу людини, доля світу (як коеволуційної системи «культура-суспільство-природа») як ніколи залежить від питань духовного, ціннісно-світоглядного порядку.

Таким чином, беручи до уваги, що система культури є вираженням людського буття, причому в його оптимальному стані, і відображає творчу сутність людини, цілісність її природи, можна зробити **висновок**, що в самій системі культури визначальним її фактором, її домінантою є власне духовна форма культури, з якою пов'язаний персоніфікований зміст людинотворчої функції культури, який засвідчує її сенс і призначення. Ця констатація не заперечує виняткової значимості для людського буття матеріально-технологічної форми культури, але вказує на те, що вона не повинна бути вищим пріоритетом для культурної життєдіяльності людини, інакше культура може втратити свій гуманістичний вимір, що неминуче обертається кризовим станом людського буття, котре не може бути гуманітарно-беззмістовним. Саме в своїй орієнтації на гуманітарний ціннісний зміст, який відображається духовною культурою, матеріально-технологічна культура набуває адекватного їй значення.

**Джерела та література:**

1. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб. : Петрополис, 1996. – 416 с.
2. Кармин А. С. Культурология / А. С. Кармин, Е. С. Новикова. – СПб. : Питер, 2006. – 464 с.
3. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 367 с.
4. Лазарев Ф. В. Вселенная культуры: стратегемы и ценности / Ф. В. Лазарев, Брюс А. Литтл. – Симферополь : Сонат, 2005. – 192 с.
5. Мамонтов С. П. Основы культурологии : учеб. пособие для высш. учеб. зав. / С. П. Мамонтов. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 320 с.
6. Матецкая А. В. Социология культуры : учеб. пособие / А. В. Матецкая, С. И. Самыгин. – Ростов н/Д. : Феникс, 2007. – 317 с.
7. Межуев В. М. Идея культуры. Очерки по философии культуры / В. М. Межуев. – М. : Прогресс-Традиция, 2006. – 408 с.
8. Подольска Є. А. Кредитно-модульний курс культурології : навч. посіб. / Є. А. Подольска, В. Д. Лихвар, Д. Є. Погорілий. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с.
9. Попович М. В. Рациональність і виміри людського буття / М. В. Попович. – К. : Сфера, 1997. – 290 с.
10. Сухина И. Г. Аксиология культуры: философско-антропологические основания : монография / И. Г. Сухина. – Донецк : Донбасс, 2011. – 560 с.
11. Шевнюк О. Л. Культурологія : навч. посіб. / О. Л. Шевнюк. – К. : Знання-Прес, 2007. – 353 с.